

KRIMINALISTINĖ INFORMACIJA KAIP NUSIKALTIMŲ PROFILAKTIKOS INSTRUMENTAS**Lina Novikovienė***
Eglė Kažemikaitienė**

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 46 11
Elektroninis paštas linan@mruni.lt ; eglek@mruni.lt*

Pateikta 2007 m. spalio 29 d., parengta spausdinti 2008 m. balandžio 25 d.

Santrauka. Šiandien kriminalistikos mokslo tyrinėjimo objektas neapsiriboja vien tik kriminalistinių techninių priemonių, metodų ir rekomendacijų kūrimu ir jų pritaikymu nusikalstamos veikos tyrimo procese. Kriminalistiniu požiūriu svarbus yra nusikalstamos veikos genezės procesas, kurio metu išryškėja aplinkybės, veiksniai, nulėmę, skatinę nusikalstamos veikos įvykdymą.

Besikeičiantis kriminalistikos mokslo prigimties suvokimas, keičia ir kriminalistinės informacijos sampratą, kuri savo turiniu turi atitikti kriminalistikos mokslo turinį ir objektą. Kriminalistinė informacija apibūdina nusikalstamo įvykio aplinkybes, jų mechanizmą ir atskirus nusikaltimo padarymo dėsningumus. Prie nusikalstamo įvykio aplinkybių priskirtinos ir aplinkybės nulėmusios nusikalstamos veikos įvykdymą, todėl kriminalistinė informacija apibūdina ir pastarąsias.

Kriminalistinė informacija apie priežastis nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą gali būti gaunama iš įvairių šaltinių tiek procesinėmis, tiek neprocesinėmis formomis. Prie procesine forma gautos informacijos priskiriama ir informacija, gauta atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus.

Pateiktame straipsnyje analizuojami 2006 metais atliktos ikiteisminio tyrimo pareigūnų apklausos rezultatai, kurios metu buvo įvertinta Lietuvoje susiklosčiusi ikiteisminio tyrimo praktika, atskirų ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo metu gaunant kriminalistinę informaciją apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą. Tyrimo dalyvavo 399 respondentai.

Pagrindinės sąvokos: kriminalistinė informacija, nusikaltimų profilaktika, ikiteisminis tyrimas.

IVADAS

Viena iš svarbių Lietuvos teisinės valstybės kūrimo krypties yra nusikaltimų tiriamosios veiklos tobulinimas bei optimizavimas. Įgyvendinant šį uždavinį didelę reikšmę turi kriminalistika – mokslas, kurio vienas pagrindinių tikslų yra nusikaltimų tyrimo, atskleidimo ir prevencijos metodų bei priemonių paruošimas ir įdiegimas praktinėje veikloje.

Lietuvoje 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – LR BPK), kuris kriminalistikos mokslui išskėlė nemažai spęstinių teorinio ir metodologinio pobūdžio uždavinių. Kyla poreikis spęsti ir kriminalistikos profilaktinio uždavinio teorinio pagrindimo ir praktinio įgyvendinimo problemas, kadangi naujai priimtame kodekse nėra tiesiogiai įtvirtintų profilaktinio pobūdžio teisės normų. Spartus kriminalistikos mokslo

vystymasis determinuoja objektyvų poreikį kompleksiskai spęsti minėtas problemas.

Plečiantis kriminalistikos mokslo galimybių taikymo sritims anksčiau suformuluoti kriminalistinės informacijos metodologiniai pagrindai reikalauja patikslinimo. Kriminalistinės informacijos samprata turėtų kisti kartu su naujomis kriminalistikos teorijomis, tame tarpe kriminalistinės informacijos samprata turi būti atnaujinama kriminalistinės profilaktikos kontekste.

Kriminalistinės informacijos samprata nėra daug nagrinėjama kitų autorių, šios kriminalistinės kategorijos samprata galima rasti tik atskirų Rusijos kriminalistų darbuose [13, p. 11; 20, p. 57; 21, p. 74]. Lietuvoje šis klausimas plačiai analizuojamas vienos iš šio straipsnio autorių disertaciniame darbe [1], kuris buvo apgintas 2003 metais. Tačiau kriminalistinės informacijos samprata kriminalistinės profilaktikos kontekste analizuojama ir tikslinama pirmą kartą.

Autorės šiame straipsnyje kelia tikslą, atsižvelgiant į besivystančią kriminalistikos mokslo teoriją bei praktiką patikslinti sampratą tokios svarbios kategorijos kaip krimi-

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros docentė.

**Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Kriminalistikos katedros docentė.

nalistinė informacija. Autorės atsižvelgiant į kriminalistikos mokslo galimybių taikymo plėtrą patikslina kriminalistinės informacijos sampratą ir empirinių tyrimų pagrindu ištiria, kokius ikiteisminio tyrimo veiksmus ikiteisminio tyrimo pareigūnai atlieka, siekdami gauti kriminalistinę informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas.

Straipsnio autorės teoriniam tyrimui pagrįsti naudojo ir empirinius tyrimus (*ikiteisminio tyrimo pareigūnų anketinė apklausa*) bei matematinės statistikos metodus. Empirinio tyrimo duomenų matematinė statistinė analizė atlikta naudojant kompiuterinį SPSS PC/8.0 (*Statistical Package for the Social Sciences*) statistinės programos paketą. Empirinio tyrimo metu buvo apklausti 399 ikiteisminio tyrimo pareigūnų Lietuvoje.

1. NAUJAS POŽIŪRIS Į KRIMINALISTINĖS INFORMACIJOS SAMPRATĄ

Viena iš svarbių sąvokų kriminalistikoje yra *kriminalistinė informacija*. Tačiau šios sąvokos neįmanoma paaiškinti be tokios pirminės sąvokos kaip *informacija*. Literatūroje [1, 19] informacija suprantama kaip „duomenys apie supantį mus pasaulį, apie sistemos vidinę būklę ir aplinkos sąlygas, duomenys, kuriuos valdymo sistema naudoja valdymo procesų įgyvendinimui, informacija jungia savyje tiek tuos duomenis, kuriais disponuoja žmonės, tiek ir tuos, kurie egzistuoja nepriklausomai nuo žmonių sąmonės“. Taip pat yra teigiama, kad: „visų informacijos sąvokos apibrėžimų pagrindas yra teiginys, kad tai žinios, apie mus supantį pasaulį kaip saugojimo, perdavimo, naudojimo objektą“.

Mūsų nuomone, apibrėžiant informacijos sąvoką, galima teigti, kad:

1) informacija tai žinios ir duomenys apie gyvenime vykstančius procesus, taip pat ir kriminaliniame pasaulyje, t. y. kriminalistikai reikšmingos žinios;

2) tas žinias ir duomenis priima gyvieji organizmai, valdymo įrenginiai, kitos informacinės sistemos;

3) nurodytieji žinių ir duomenų priėmėjai juos priima ne dėl savo įnorio ir ne tik dėl to, kad jas laikytų atmintyje, bet ir dėl to, kad jas apdorotų bei pateiktų informaciją.

Įvairiose žmogaus veiklos sferose yra naudojama skirtingo pobūdžio informacija, kuri dažniausiai įvardijama pagal veiklos prigimtį. Taigi yra išskiriamos ekonominė, socialinė, politinė, asmeninė, medicininė, biologinė, teisinė ir kitos informacijos rūšys. Teisinėje literatūroje bei praktikoje yra minimos tokios informacijos rūšys: įrodomoji, teisinė arba juridinė, kriminalistinė, operatyvinė informacija, tiriamoji, kriminalistiškai reikšminga [1, p. 20].

Nusikaltimų tiriamoji veikla taip pat yra informacinio pobūdžio, ji jungia informacijos gavimo, apdorojimo, kaupimo ir panaudojimo procesus, t.y. duomenų, teisme tampančių įrodymais, suradimo, užtvirtinimo bei panaudojimo tyrimo tikslams procesus. Teisinėje literatūroje pateikiama juridinės informacijos sąvoka. Štai V. Poškevičiaus teigimu, juridinė informacija yra žinios apie teisę ir su ja susijusius kitus reiškinius [2, p. 4]. Tai labai plati sąvoka, ir žinoma, teisinė informacija yra susijusi su kriminalistine informacija,

tačiau šių sąvokų negalima tapatinti. Juridinė informacija iš vienos pusės yra platesnė sąvoka, jungianti visus teisinio ir neteisinio pobūdžio duomenis, kurie naudojami ne tik tiriant nusikaltimus ar užkertant jiems kelią, bet ir kitų socialinio gyvenimo teisiųjų santykių reguliavimui. Tuo tarpu kriminalistinės informacijos šaltinis yra tiek kriminalistiniai moksliniai tyrinėjimai, kurių pagrindu rengiamos mokslinės rekomendacijos kaip optimizuoti praktinę nusikaltimų tyrimo, atskleidimo ir prevencijos veiklą, tiek praktinė nusikaltimų tyrimo ir kelio jiems užkirtimo sfera. Todėl ne visa kriminalistinė informacija būtų tuo pačiu ir juridine.

Kriminalistinės informacijos samprata priklauso nuo pačios kriminalistikos sampratos, ji savo turiniu turi atitikti kriminalistikos mokslo turinį ir objektą. Kriminalistikos mokslas nuolat plėtojamas, didėja kriminalistikos galimybės. Šiandien kriminalistikos mokslo tyrinėjimo objektas neapsiriboja vien tik kriminalistinių techninių priemonių, metodų ir rekomendacijų kūrimu ir jų pritaikymu nusikalstamos veikos tyrimo procese. Kriminalistiniu požiūriu svarbus yra nusikalstamos veikos genezės procesas, kurio metu išryškėja aplinkybės, veiksniai, nulėmę, skatinę nusikalstamos veikos įvykdymą. Priežastys ir sąlygos, nulėmusios nusikalstamos veikos įvykdymą, dariesios įtaką nusikalstamam pasikėsiniui ir nusikaltimo mechanizmo struktūriniam komponentams taip pat yra svarbios įrodinėtinos aplinkybės baudžiamojoje byloje. Tad šiuolaikiniame kriminalistikos raidos etape kriminalistika suvokiama kaip mokslas, kuris tyrinėdamas nusikaltimo mechanizmo, informacijos apie nusikaltimą ir jo dalyvius atsiradimo, įrodymų rinkimo, tyrimo, vertinimo ir panaudojimo dėsningumus, rengiantis technines priemones, taktinius būdus bei metodus, naudojamus įkalčiams surinkti, užfiksuoti bei iširti. Kaip pažymi R. Belkinas [3, p. 21], kriminalistika atskleidama šiuos objektyvios realybės dėsningumus tikslingai rengia technines kriminalistines priemones, taktinius būdus ir metodines rekomendacijas dirbant su įrodymais, organizuojant ir planuojant ikiteisminį bei teisminį tyrimą, *užkertant kelią nusikaltimams*. Todėl visiškai pagrįstai šiuolaikiniame kriminalistikos mokslo raidos etape jai priskiriama ir nusikaltimų profilaktikos funkcija. R. Ackermann, Ch. Koristka, R. Leonhardt, R. Nisse, I. Wirth [5, p. 596], apibrėždami kriminalistiką kaip mokslą apie nusikaltimų atskleidimą, tyrimą ir profilaktiką, iškelia šiuos kriminalistikos kompetencijai priskiriamus uždavinius: atskleisti nusikaltimus, iširti jų eigą, išaiškinti nusikaltėlius bei užkirsti kelią nusikaltimams. Profilaktinio pobūdžio uždavinius kriminalistikos mokslui priskiria ir kiti tiek Vakarų ir Vidurio, tiek Rytų Europos valstybių kriminalistai [6, p. 147; 7, p. 298; 8, p. 372; 9, p. 147; 10, p. 15; 11, p. 48], teigdami, kad nusikaltimų profilaktika imanentiškai būdinga kriminalistikos mokslui. Pažymėtina, kad atskirais kriminalistikos mokslo raidos etapais kriminalistikos uždaviniai nusikaltimų profilaktikos srityje būdavo arba labai išplečiami, arba – priešingai – labai susiaurinami. Kai kas pareiškėdavo ir nuomonę, jog nusikaltimų profilaktika neįeina į kriminalistikos mokslo dalyką [4, p. 14–22].

Todėl besikeičiantis kriminalistikos mokslo prigimties suvokimas, keičia ir kriminalistinės informacijos sampratą. Bendrąją prasme galima teigti, kad kriminalistine informaci-

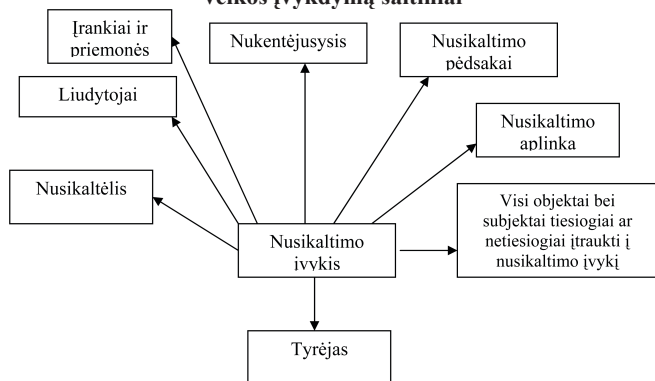
ja yra tokia informacija, kuri padeda atkurti įvykdytos nusikalstamos veikos modelį ir kitas svarbias bylos aplinkybes. Kai kurie autoriai [12, p. 92] nurodo, kad kriminalistinė informacija – tai susisteminti duomenys apie žmones, lavonus, nusikaltimo padarymo būdus, pavogtus daiktus, nusikaltimo pėdsakus ir daiktinius įrodymus, o taip pat apie kitus objektus, kurie yra reikšmingi nusikaltimų tyrimui. Manytume, toks apibrėžimas yra netikslus ir per siauras.

Sutiktumėme, kad kriminalistinė informacija yra tam tikro pobūdžio duomenys, kuriuos tyrėjas gauna vadovaujantis kriminalistikos mokslo rekomendacijomis procesiniu ar neprocesiniu būdu atliekant nusikalstamų veikų tyrimą, ir kurie gali būti įrodomaisiais arba padedantys gauti įkalčių byloje [13, p. 38].

Taigi, kriminalistinė informacija – tai visų pirma nusikalstamo įvykio ir jo tyrimo atspindys. Ji apibūdina nusikalstamo įvykio aplinkybes, jų mechanizmą ir atskirus nusikaltimo padarymo dėsningumus. Prie nusikalstamo įvykio aplinkybių priskirtinos ir aplinkybės nulėmusios nusikalstamos veikos įvykdymą, todėl kriminalistinė informacija apibūdina ir pastarąsias.

Kriminalistinė informacija apie aplinkybes nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą gali būti gaunama iš įvairių šaltinių. Dažniausiai informacijos apie šias aplinkybes šaltiniu būna pats nusikalstamos veikos faktas: subjektas, nukentėjęs kaip nusikaltimo objektas, nukentėjęs kaip įvykio liudytojas, nusikaltimo aplinka (aplinka, kurioje buvo rengiamas, aplinka, kurioje buvo realizuojamas ir aplinka, kurioje buvo slepiamas, nusikaltimas), liudytojai, nusikaltimo tyrėjai (specialistai, ekspertai, operatyviniai darbuotojai, ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teisėjai), užfiksavę kriminalistinę informaciją, o taip pat visi objektai bei subjektai tiesiogiai ar netiesiogiai įtraukti į nusikaltimo įvykį. Vadinasi, schematiškai informacijos apie aplinkybes nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą šaltiniais būtų (žr. 1 pav.).

1 pav. Informacijos apie aplinkybes nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą šaltiniai

Kriminalistinė informacija apie nusikalstamos veikos padarymą nulėmusias priežastis ir sąlygas gali būti gaunama tiek procesinėmis, tiek neprocesinėmis formomis. Viena iš galimybių procesiniu keliu gauti tokio pobūdžio kriminalistinę informaciją yra ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas. Prie procesine tvarka gautos informacijos priskirtina įrody-

mų lygio informacija, t.y. viskas, kas susiję su įrodinėjimo dalyku (bylos tyrimui reikšmingomis aplinkybėmis).

Informacijai, gautai neprocesine forma, priskiriama informacija, gauta operatyvine tvarka; informacija, gauta teisėsaugos ir kitoms institucijoms vykdant savo funkcijas (išskyrus baudžiamąsias procesines funkcijas), pvz., administracinė praktika; informacija, gauta atliekant mokslinius tyrimus kriminalistikos srityje, teismo ir ikiteisminio tyrimo, ekspertinės praktikos apibendrinimo išvados ir kt. Informacija, gauta neprocesiniu būdu nėra naudojama įrodinėjimo procese, bet plačiai naudojama tyrimo strategijos ir taktinių būdų pasirinkime. Todėl ji dar vadinama orientuojanti, pagalbinė arba operatyvinė. Mūsų požiūriu, tinkamiausias paskutinis pavadinimas. Taigi, kriminalistinės informacijos šaltiniai – tai materialūs ir nematerialūs (idealūs) objektai plačiąja prasme, kuriuos sieja nusikaltimo įvykdymo aplinkybės ir kuriuose slypi informacija apie šias aplinkybes.

2. IKITEISMINIO TYRIMO PRAKTIKOS GAUNANT PROFILAKTINIŲ POŽIŪRIŲ REIKŠMINGĄ KRIMINALISTINĘ INFORMACIJĄ ANALIZĖ

Plačiau panagrinėsime vieną iš kriminalistinės informacijos šaltinių, iš kurių gali būti gaunama profilaktiniu požiūriu reikšminga informacija, – tai ikiteisminio tyrimo tyrėjo veikla tiriant nusikalstamas veikas.

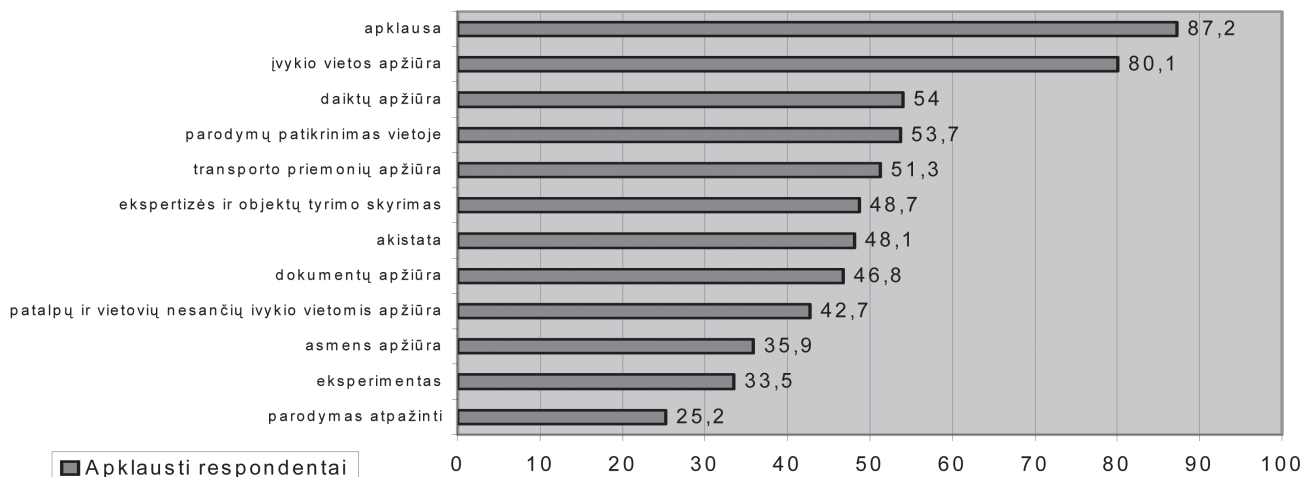
Norėtume pažymėti, kad priežastys ir sąlygos, nulėmusios nusikalstamos veikos įvykdymą, nustatomos įrodinėjant¹. Reikšmingi bylos tyrimui duomenys yra surenkami ikiteisminio tyrimo metu. Renkant ir tikrinant informaciją, bene svarbiausias vaidmuo tenka ikiteisminio tyrimo veiksmams. Ikiteisminio tyrimo veiksmai taip pat yra vienas pagrindinių procesinių informacijos apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą, gavimo šaltinių. Kaip pabrėžia R.Belkinas [15, p. 29], ikiteisminio tyrimo veiksmų turinys neturi būti ribojamas tik nusikaltimo įkalčių rinkimu ir tyrimu. Atliekant šiuos veiksmus, galima gauti informacijos apie nusikaltimo priežastis ir jo darymą nulėmiančias aplinkybes. Pavyzdžiui, apklausiant įtariamąjį arba liudytoją, apklausiantysis asmuo siekia gauti žinių ne tik apie tiriamo įvykio faktus, bet ir išaiškinti, kodėl buvo padarytas nusikaltimas, kas netrukdė arba padėjo jį daryti. Toks tikslas turi būti keliamas ir kitiems ikiteisminio tyrimo veiksmams.

Gauti informaciją apie aplinkybes, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą, galima viso ikiteisminio tyrimo metu. Šių aplinkybių išaiškinimo efektyvumas priklauso nuo asmens, atliekančio ikiteisminį tyrimą, veiksmų sistemishumo, kuris užtikrinamas tinkamai planuojant bylos tyrimą. Todėl sudarant pirminių ikiteisminio tyrimo veiksmų ir tyrimo versijų planą, turi būti numatomi veiksmai, tiesiogiai susiję su šio klausimo sprendimu. Siekiant įvertinti Lietuvoje susiklosčiusią ikiteisminio tyrimo praktiką, atskirų ikiteis-

¹Įrodinėjimas baudžiamojo proceso teisės teorijoje apibūdinamas kaip įstatymų reguliuojama veikla, kurios metu renkami, pateikiami, patikrinami ir vertinami reikšmingi duomenys. Ši veikla vykdoma siekiant išaiškinti bylai reikšmingas aplinkybes ir nustatyti tiesą byloje [14, p. 174].

2 pav. Ikitėisminio tyrimo veiksmai

Ikitėisminio tyrimo veiksmai, kuriuos respondentai atlieka gaudami kriminalistinę informaciją apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą (procentais)

minio tyrimo veiksnių atlikimo metu, gaunant kriminalistinę informaciją apie aplinkybes nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą buvo apklausti 399 ikiteisminio tyrimo pareigūnai (ikiteisminio tyrimo tyrėjai ir prokurorai). Šiame straipsnyje pateiksime apklaustų pareigūnų nuomonę apie kriminalistinę informaciją, reikšmingą įgyvendinant nusikaltimų profilaktiką, gavimo galimybes atliekant atskirus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Norėtusi atkreipti dėmesį, kad plačiau atliktas tyrimas analizuojamas vienos iš straipsnių autorių disertacijoje bei mokslinėse publikacijose [žr. 4; 16, p. 59–66].

Atlikti empiriniai tyrimai parodė, kad net 84,2 proc. apklaustų ikiteisminio tyrimo pareigūnų, atlikdami ikiteisminio tyrimo veiksmus, gauna kriminalistinę informaciją apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą. Teigusieji, kad jokių priežasčių ir sąlygų nenustato, nurodo šias priežastis:

- esant dideliems darbo krūviams nelieta laiko tai daryti – 9,7 proc.;
- baudžiamojo proceso kodeksas neįpareigoja tai daryti – 3,5 proc.;
- dažniausiai neįmanoma nustatyti priežasčių ir sąlygų, kurios lėmė, kad būtų padaryta nusikalstama veika – 3,2 proc.;
- nematau prasmės ir būtinybės – 2,7 proc. apklaustųjų.

Kriminalistinę informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas gaunama atliekant tuos pačius ikiteisminio tyrimo veiksmus, kuriais atskleidžiamos ir kitos tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybės. Pareigūnas atliekantis ikiteisminį tyrimą, gauti informaciją apie aplinkybes, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą, gali atlikdamas daugelį Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso numatytų ikiteisminio tyrimo veiksnių. Kai kurie tyrimo veiksmai, kuriuos atliekant siekiama gauti šią informaciją, atliekami daug dažniau nei kiti. Tokį teiginį pagrindžia ir mūsų atliktas empirinis tyrimas. Apklaustieji, teigiantys, jog atlikdami ikiteisminio tyrimo veiksmus gauna

kriminalistinę informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, nurodė šiuos ikiteisminio tyrimo veiksmus (žr. 2 pav.).

Nė vienos bylos tyrimas praktiškai neapsieina be tokio ikiteisminio tyrimo veiksmo kaip *apklausa*. Daugeliu atveju apklausa yra pagrindinis, o kai kada ir vienintelis informacijos ir apie aplinkybes, turinčias reikšmės nusikaltimui atskleisti ir kaltiems asmenims išaiškinti, ir apie nusikaltimo įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, gavimo šaltinis. „Atlikęs apklausą ikiteisminio tyrimo tyrėjas gauna informacijos, kuri gali būti reikšminga, tiek nusikaltimų prevencijai, tiek ir kaltųjų asmenų asmenybės, jų antisocialinių nuostatų formos ir turinio, analizei. Apklausoje metu yra galimybė ne tik išsiaiškinti konkrečias aplinkybes, kurios lėmė tiriamo nusikaltimo įvykdymą, bet ir nustatyti kaip jos gali daryti įtaką naujų nusikaltimų įvykdymui“ [17, p. 966]. Ikitėisminio tyrimo tyrėjų ir prokurorų apklausa parodė, kad jie praktinėje veikloje, gaudami kriminalistinę informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, šį ikiteisminio tyrimo veiksmą atlieka dažniausiai (87,2 proc.). 51,9 proc. iš jų atlikdami apklausą visada gauna tokio pobūdžio informaciją, 32,3 proc. teigia, kad gauna dažnai, 3 proc. – retai, o 12,8 proc. teigia, kad atlikdami apklausas, kriminalistinę informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas negauna.

Svarbios informacijos apie nusikaltimo įvykdymą nulėmusias aplinkybes galima gauti atliekant *apžiūrą*. Mokslininkai [18, p. 24; 18, p. 39] iš esmės vieningai sutaria, kad vienas iš šiam ikiteisminio tyrimo veiksmui keliamų tikslų – gauti informacijos apie aplinkybes, turėjusias įtakos daryti nusikalstamą veiką. Baudžiamasis procesinis įstatymas pagal tai, kokie objektai apžiūrimi, numato keletą apžiūros rūšių: įvykio vietos, žmogaus kūno, lavono, patalpų ir vietovių, kurios nėra įvykio vieta, taip pat daiktų, dokumentų ir kitokių objektų. Daugelis šių rūšių apžiūrų gali būti pasitelkiamos gaunant kriminalistinę informaciją apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikaltimo įvykdymą. Kaip jau

minėjome, empirinio tyrimo metu nustatyta, kad ikiteismini tyrimą atliekantys pareigūnai, siekdami gauti informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, dažniausiai atlieka šias apžiūras: įvykio vietos, daiktų ir transporto priemonių. 41,8 proc. respondentų, atlikdami įvykio vietos apžiūrą, visada gauna šią informaciją apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikaltimo įvykdymą, 31,5 proc. teigia, kad tai daro dažnai, ir 6,8 proc. – retai. 19,9 proc. respondentų nurodo, kad įvykio vietos apžiūros metu negauna šios informacijos. Kitaip respondentų nuomonės pasiskirstė nurodant daiktų ir transporto priemonių apžiūrų atlikimo, gaunant kriminalistinę informaciją apie priežastis ir sąlygas, dažnumą. 18,7 proc. atsakiusių nurodo, kad atlikdami daiktų apžiūras visada gauna juos dominančią informaciją apie nusikaltimo įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, 23,7 proc. – dažnai ir 11,6 proc. – retai. Atitinkamai dėl transporto priemonių apžiūros nuomonės pasiskirstė taip: kad visada, atsakė 18,1 proc., dažnai – 21 proc., retai – 12,2 proc. respondentų. Panašiai pasiskirstė nuomonės teigiančiųjų, kad atlikdami daiktų ir transporto priemonių apžiūras negauna informacijos apie priežastis ir sąlygas, – atitinkamai 46 ir 48,7 proc. atsakiusiųjų.

LR BPK 196 straipsnis reglamentuoja kito ikiteisminio tyrimo veiksmo – *parodymų patikrinimo vietoje* – atlikimo tvarką. Baudžiamajame procesiniame įstatyme pateikta formuluotė kelia parodymų patikrinimui vietoje vieną tikslą – patikrinti ir patikslinti gautus parodymus. Kaip teigia R. Belkinas [17, p. 627], šiam veiksmui turi būti keliamas tikslas ne tik ištirti ir papildyti turimus, bet ir gauti naujų įrodymų, kurie priskiriami ir tiriamo nusikaltimo sudėčiai, ir aplinkybėms, nulėmusioms jo įvykdymą. Parodymų patikrinimo vietoje metu gautą informaciją ikiteisminio tyrimo tyrėjas gali panaudoti tiek patikrinamas kriminogeninių aplinkybių, tiek ištariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo arba liudytojo parodymų patikimumą. Ikteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų apklausa parodė, kad šį ikiteisminio tyrimo veiksmą jie gana dažnai atlieka siekdami gauti informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas. 20,1 proc. respondentų teigia, kad atlikdami parodymų patikrinimą vietoje, visada gauna informacijos apie priežastis ir sąlygas, 23,2 proc. – dažnai, 10,4 proc. – retai. 46,3 proc. apklaustųjų teigia, kad tikrindami parodymus negauna informacijos apie nusikaltimo įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas.

Ikteisminio tyrimo metu nuolat kyla tam tikrų mokslinių, techninių ir kitokių specialiųjų žinių poreikis. Čia svarbus vaidmuo tenka *ekspertizei* ir specialistų atliekamiems *objektų tyrimams*. Ekspertams ir kitiems specialistams padedant, gali būti gaunama įvairios bylos tyrimui reikšmingos kriminalistinės informacijos, įskaitant ir informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas. Anketinė apklausa parodė, kad 14,8 proc. respondentų kreipdamiesi į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ekspertizės skyrimo ar patys skirdami objektų tyrimus, visada imasi veiksmų, kad gautų informaciją apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas. 24,3 proc. apklaustųjų teigia, kad tai daro dažnai, 9,6 proc. – retai. Reikia konstatuoti, kad net 51,3 proc. respondentų nesistengia spe-

cialiųjų žinių panaudoti informacijai apie priežastis ir sąlygas gauti.

Kai atsiranda kelių apklausiamų asmenų parodymų prieštaravimų, atliekamas kitas ikiteisminio tyrimo veiksmas – *akistata*. Pagrindinis akistatos tikslas – pašalinti esminius proceso dalyvių parodymų prieštaravimus. Esminiai yra tokie prieštaravimai, dėl kurių negalima išsamiai nustatyti aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti, arba kurie trukdo tinkamai įvertinti ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis. Prieštaravimai parodymuose galimi dėl įvairių bylos aplinkybių, įskaitant ir nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas. Įdomu tai, kad šalinant apklausiamų asmenų parodymuose esančius prieštaravimus dėl nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusių priežasčių ir sąlygų, akistatą visada atlieka 9,2 proc., dažnai – 21,4 proc., retai – 17,5 proc. respondentų. Tuo tarpu 51,9 proc. apklaustųjų nurodė, kad akistatos nenaudoja pašalinant proceso dalyvių prieštaravimus dėl nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusių priežasčių ir sąlygų.

Kitas svarbus ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurį atliekant gali būti gaunama kriminalistinė informacija apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, yra *eksperimentas*. Mokslininkai [20, p. 23], nagrinėdami eksperimento atlikimo taktikos klausimus, dažniausiai nurodo, kad šio ikiteisminio tyrimo veiksmo tikslas – patikrinti byloje surinktus įrodymus. Pasak R. Belkino [15, p. 25], tai negali būti vienintelis šio veiksmo tikslas, nes eksperimentą apribojus tik byloje surinktos informacijos patikrinimu, nepagrįstai susiaurinama šio ikiteisminio tyrimo veiksmo taikymo sritis. Atliekant eksperimentą gali būti gaunama tokio pobūdžio kriminalistinė informacija:

a) „kokios aplinkybės palengvino arba sudarė galimybes daryti nusikaltimą;

b) kokių organizacinio, administracinio arba techninio pobūdžio priemonių turi būti imtasi, kad esant šioms sąlygoms tokius nusikaltimus daryti būtų sunku arba neįmanoma“ [15, p. 29].

Kaip rodo atlikti empiriniai tyrimai, eksperimentas nusikalstamų veikų tyrimo praktikoje taikomas ne itin dažnai. Tik 6,8 proc. respondentų nurodė, kad atlikdami eksperimentą visada gauna informacijos apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, 10,7 proc. teigia dažnai, 16 proc. – retai, net 66,5 proc. tokios informacijos negauna.

IŠVADOS

1. Kintant kriminalistikos mokslo objekto suvokimui, keičiasi ir pagrindinių kriminalistinių sąvokų turinys, ypač tokių svarbių kaip antai: kriminalistinės informacijos sąvoka.

2. **Kriminalistinė informacija** – visų pirma tai nusikalstamo įvykio ir jo tyrimo atspindys, tai informacija, aprašanti nusikaltimo įvykio aplinkybes, jų mechanizmą ir atskirus nusikaltimo padarymo dėsningumus, duomenys apie asmenis, padariusius nusikaltimą, nusikaltimo pėdsakus, duomenys apie nusikaltimo kriminalistinę charakteristiką, versijas. Taip pat tai informacija apie nusikalstamos veikos

įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas.

3. Kriminalistinė informacija apie nusikalstamos veikos padarymą nulėmusias priežastis ir sąlygas gaunama tiek procesinėmis, tiek neprocesinėmis formomis. Viena iš galimybių procesiniu keliu gauti tokio pobūdžio kriminalistinę informaciją yra ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimas.

4. Empirinio tyrimo (anketinės apklausos) metu gauti duomenys parodė, kad pareigūnai, atliekantys ikiteisminį tyrimą, siekdami gauti kriminalistinės informacijos apie nusikalstamos veikos įvykdymą nulėmusias priežastis ir sąlygas, pirmenybę teikia šiems ikiteisminio tyrimo veiksams: apklausai, įvykio vietos apžiūrai, daiktų apžiūrai.

5. Empirinio tyrimo metu gautų duomenų analizė taip pat atskleidė, kad ikiteisminio tyrimo praktikoje neišnaudojamos visos kriminalistinės informacijos apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą gavimo galimybės, kai tam tikri ikiteisminio tyrimo veiksmai nepakankamai dažnai atliekami siekiant gauti tokią informaciją.

6. Labai svarbu, kad darbuotojai suprastų informacijos apie priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veikos įvykdymą, rinkimo svarbą bei skirtų laiko tokios informacijos rinkimui, nes ši informacija daro įtaką nusikaltimų tyrimo informacinio aprūpinimo kokybei, užtikrina greitą ir išsamų nusikalstamos veiklos atskleidimą, įkalčių įtvirtinimą bei kaltųjų nubaudimą.

LITERATŪRA

1. Kažemikaitienė E. Lietuvos Respublikos kriminalistinė informacinė sistema: dabartinė būklė ir naujas modelis / daktaro disertacija. Vilnius: LTU, 2003.
2. Poškevičius V. Juridinė informatika. Vilnius, 1997.
3. Белкин Р.С. Курс криминалистики (3-е изд., дополненное). Москва, 2001.
4. Novikovienė L. Šiuolaikinės kriminalistinės profilaktikos koncepcijos formavimas ir taikymo tendencijos Lietuvoje: dr. disert.: soc.mokslai: teisė (01S). Vilnius, 2005.
5. Ackermann R., Koristka Ch., Leonhardt R., Nisse R., Wirth I. Zum Stellenwert der Kriminalistik // Kriminalistik, 2000/9.
6. Ackermann R. Kriminalistik weiter entwickeln // Kriminalistik. 2003, Nr. 3.
7. Ackermann R. Zu Funktionen und Aufgaben der Kriminalistik. Teil 1 // Kriminalistik. 2002, Nr. 5.
8. Ackermann R. Zu Funktionen und Aufgaben der Kriminalistik. Teil 2 // Kriminalistik. 2002, Nr. 6.
9. Hołyst B. Kryminalistyka. Wydanie X. Warszawa, 2004; K.Krajewski. Kryminologia a kryminalistyka // Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska. Kraków, 2001.
10. Махтаев М.Ш. Основы криминалистического предупреждения преступлений. Москва, 2001.
11. Иванов И.И. Криминалистическая превенция: (генезис, теоретические и методологические основы, перспективы развития в свете нового уголовно-процессуального законодательства). Санкт-Петербург, 2003.

12. Скорченко П.Т. Криминалистика: технико-криминалистическое обеспечение расследования преступлений. Москва 1999.
13. Хлынцов М.Н. Криминалистическая информация и моделирование. Саратов, 1982.
14. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005.
15. Белкин Р.С., Белкин А.Р. Эксперимент в уголовном судопроизводстве. Москва, 1997.
16. Novikovienė L. Kriminalistinė profilaktika ikiteisminiame tyrime: situacijos analizė // Jurisprudencija. T. 65(57), 2005.
17. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика. Москва, 1999.
18. Burda R. ir kt. Kriminalistikos taktika ir metodika. Vilnius, 2004.
19. Чурилов С.Н. Криминалистическая тактика. Москва, 2001.
20. Тарасов-Радионон Н.И. Теория и практика следственного эксперимента. Москва, 1959.
21. Салтевский М.В. Специализированный курс криминалистики. Киев, 1987.
22. Полевой Н.С. Криминалистическая кибернетика. Москва, 1989.

CRIMINALISTIC INFORMATION AS THE INSTRUMENT OF CRIME PROPHYLAXIS

Lina Novikovienė*

Eglė Kažemikaitienė**

Mykolas Romeris University

S u m m a r y

One of the most important trends of state development is the improvement and optimization of crime investigation work. Criminalistics, the science the main task of which is the preparation and implementation of crime investigation, detection and prevention methods and measures, plays an important role in the realization of such objectives.

Criminalistic science is developing constantly, opportunities of criminalistics are increasing and the most perfect and effectual scientific technologies are penetrating the crime investigation field. Nowadays the object of criminalistic research is not limited only by the development of technical measures, methods and recommendations and their implementation in the process of crime investigation. The process of criminal act's genesis is important in the criminalistic point of view. During the process the circumstances and factors weighted and the commitment a crime are shown.

Since 1 May 2003 the new Criminal Procedure Code

*Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminalistics, associate professor.

**Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminalistics, associate professor.

of Lithuania has been in force. It raised quite a lot of theoretical and methodological tasks for criminalistic science. It is necessary to solve the issues of theoretical and practical backgrounds of criminalistic prophylactic task, because there are no direct prophylactic juridical norms in the new Criminal Procedure Code. So, further formulated methodological backgrounds of criminalistic information should be specified.

Developing the perception of the nature of criminalistic science both changes definition of criminalistic information, which context should fit the object and context of criminalistic science. Criminalistic information describes the circumstances of a criminal act, its mechanism and separate regularities of crime commitment. Criminalistic information describes both circumstances weighted crime commitment because such circumstances are the circumstances of a criminal event.

Criminalistic information regarding the circumstances weighted crime commitment could be received from different sources both in procedural and non-procedural forms. Information, received during the implementation of pretrial investigation activities, is the information received in a procedural form.

Research reveals the opportunities of pretrial investigation for reception of criminalistic information, which is important for crime prophylaxis. The authors specify the definition of criminalistic information according to the development of the implementation of opportunities of criminalistic science. Examination is based on empirical research, which pretrial investigation activities officers carry out in order to receive the information concerning the causes and conditions and to reveal the commitment of crime.

The results of the interview of pretrial investigation officers, accomplished in 2005, are analysed in our study. The present pretrial investigation practice in Lithuania (practice of the accomplishment of pretrial investigation activities during which criminalistic information regarding circumstances weighted criminal event's commitment) was evaluated during this interview. Three hundred and ninety-nine respondents took part in research.

Keywords: criminalistic information, crime prophylaxis, pretrial investigation.